

Izhaja
dvakrat na
mesec 1. in 15. dne
na celi poli.

ZORA

Časopis

za zabavo, znanost in umetnost.

Po pošti
celo leto 4 gl.,
pol leta 2 gl.
Za dijake in učitelje
celo leto
2 gl. 50 kr.

Štev. 23.

V Mariboru, 1. decembra 1872.

Tečaj I.

Zabavni del.

Dragutin Mužakovič.

(Novela.)

Večerilo se je že, in črni oblaki so se podili po nebu. Bliskalo in freskalo je na vse križe. Živina je strašno tulila na paši, in na vse zadaje bežala pod košato, šumečo lipo, da bi se ubranila hudemu vremenu. Pastir se je podal v svojo bajtico, pa tudi kmetič na polji je bežal proti vasi domú. Kakor dim kakega vulkana se je vzdigoval prah po ulicah in veter šopiril je lasé nesrečnemu potovalcu, ki z upognjenim hrbtom krevsá naprej. Vozovi, obloženi z različnim blagom, so bili v nevarnosti, da jih vihar ne prevrže. Preklinjanje hlapcev in šum poštnega voza, ki je drdral v gostem prašnem oblaku, napolnjeval je človeku srce z grozo. Zvonovi bližnje vasi so z žalostnim donenjem vabili verne katoličane k molitvi, da bi jih bog vsake nesreče oprostil.

Šipe v oknih so se razbijale, vašani so ječali in k bogu na pomoč klicali — sploh vse je kazalo, da je huda ura jela na vso moč razsajati.

Jaz in pa še nekateri moji vrstniki, ki je nas nevihta na poti zasačila, dospeli smo srečno do pošte iskaje ši zavetja v nizkej in malej poštni sobi. — Blagoslovljene sveče so gorele tukaj na mizi; dékle so klečale krog mize in glasno molile „Ave Marija“, meju tem, ko je gospodinja na oknu zaupno žvenkljala sè „svetim zvončekom.“

Po preteklej pol uri je nevihta minula! — Nebo se je zvedrilo, ptice so pele in prijetna vonjava nežnih cvetic je na trati krepčevala utrujenega ratarja. Stari kmetje so sè sklenjenimi rokami se vzirali v nebó, otroci so se igrali ob

potoku in nagi koračili preko njega. Gosi so se dele ob bregu potokovem, otresevaje svoje premočeno perje. Nekatere race so ponosno devale svoje pisane vratove pod mehke perotnice, in še celó domači psi so se — premočeni od dežja — otresovali in valjali po plevelu v subih skednjih, da bi se takó osušili. —

Med tem se je naredila noč, in neki voz je postal pred pošto. Zaslišavši rožljanje verižino in pa preklinjevanje nekaterih vojakov, se nagnem skoz okno in povprašam, kaj da je. Brž poizvem, da so pripeljali nekega jetnika, katerega bi imeli odpeljati v ječo na N. . . . Ker se je pa že trda noč storila, so se namenili prenočiti v poštni hiši. —

„Sam hudir, ali pa kaka stara čarovnica je morala to vreme narediti“, se huduje korporal stopivši v sobo, „toča je padala taka kot orehi!“ Cel dan je bilo tako vroče ko v peči, in sedaj proti večeru je nastal tak mraz, da bi bil mislil, da zmrznem. — „Pa, prosim vas mati“, tak nadaljuje korporal obrnivši se proti gospodnji „zagnetite nam ogenj v sobi, pa nam prinesite vanjo tudi slame, ker moramo oblačila si osušiti; drugače ne moremo jutre zarano naprej. Tukaj pa ne smemo ostati.“ — Zdaj pripeljejo jetnika v sobo in ga priklenejo ob peč. —

Korporal je moral biti po mojih mislih vrl junak. Vsedel se je na leseni stol in jel nekoliko časa zvižgati. Potem si pa nabaše svojo drago lulo rekoč: „Da, da, takó je na tem ljubem svetu. Kdo more k temu kaj?“ — To rekši pogleda jetnika. — Ali kmalu se obrne, in obrisaje si solzico iz očij jame zopet zvižgati. Na

čelu tega korporala bilo je čitati, da je mož blagega in rahlega srcá. Ko so stopili njegovi tovariši, prostaki, v sobo, jel se je zelo srditi nad njimi. „Da bi vas bes!“ kričal je v svetej jezi, „da jetnika ob peč priklepate, saj veste, da bodo sedaj peč zakurili, in vi bi hoteli jetnika še živnega speči, kali?! — Sramujte se, še občutja nimate! Mislite se le v njegovo osodo. Hitro ga odklenite, pa mu dajte čiste slame!“ — Na to mu korporal na svoje stroške da prinesiti vrček piva in nekaj kruha, kar je usmiljenja vredni nesrečnik z veliko hvaležnostjo povžival. —

Kakor sem že povedal, sem jaz, dočim se je to godilo, za mizo v istej sobi sedel in sem po takem vse to videl in slišal.

Rahlo čutje blagega, že zastarelega korporala, me je primoralo, da sem pristopil k njemu in ga prosil, naj gre z mano večerjat. Korporal je rad uslišal mojo prošnjo in meju večerjo mi je pravil o žalostnej osodi jetnikovej. —

„Glejte gospod“, pričel je korporal, vihaje si brke, „jaz služim kralja že 20 let in sem bil že v mnogih bitkah, kjer sem bil marsikedar ranjen. Vrh tega sem že od mladosti navajen trdemu življenju; ali kljubu temu se moje srce vendar še zmirom odpira usmiljenju. Povelje sem dobil od mojih višjih, da moram peljati tega nesrečnika v ječo na N. . . ., ker sodnija ga je obsodila v desetletni zapor. Dopolnil sem svojo dolžnost; a resnično vam povem gospod, da se mi ta človek zelo smili. Tudi sem prepričan, da bi se vi z menoj vred milo zjokali, ako bi njegovo osodo na tanko vedeli in znali. Škoda le, da vam je jaz ne morem povedati, ker solz bi se ne mogel vzdržati; zarad tega tudi bi ne mogel nadaljevati svoje povesti. Resnica je tudi, da sem že veliko lakote, žeje in drugih nadlog pretrpel; a ne spominjam se, da bi mi bile že kedaj solze zaigrale v očeh. Če pa tega nesrečnika le pogledam, ne morem si kaj, da bi mi hitro solze ne zalile očij.“ —

Tukej je moj korporal prenehal. Obrisal si je z ruto solzo iz očij in jaz sem ga ganen kot svojega prijatelja objel. Molčé sva jedla in pila potem še nekaj časa; na to podava se v prejšno sobo, da bi obiskala nesrečnega jetnika. Jetnik je ležal na slami, in nama se je zdelo da čumi. „Nikar ga zbuditi“, reče korporal, „človek je srečen, kedar spi. Sanja se mu morda o slobodi ali o smrti; — — srečem je ta čas. Pa saj je tudi bolje umreti, nego biti v takej revii.“ — Po teh besedah blagega korporala se jetnik zbudi, in sede na slamo. Njegovo obličje je kazalo, da je mož pošten, dober in pobožen! — „Ne omi-

lujta me, draga gospoda“, začne nesrečnik govoriti, „jaz se sicer zdim reven, a v srci mi nekaj pravi, da nijmam zakaj žalovati. Svest sem si namreč, da sem zmerom pošteno ravnal, in baš to mi dela mir v srci, pa me tudi tolaži v mojej nesreči.“ — Ko je to bil izgovoril, poprosim nesrečneža, naj mi pové svojo žalostno osodo. Na to položi roke navzkriž in povzdigne oči proti nebu. Stari korporal pa, in jaz se vsedeva k njemu na slamo. Moj prijatelj nasloni glavo na mojo ramo in jetnik jame pripovedovati takó :

„Jaz se imenujem Dragutin Mužakovič. Moj oče je bil imeniten kupec v mestu T. Imel je lepo premoženje in ker sem bil jaz edini njegov sin, me je zato neizrekljivo rad imel. — Moja mati je zamrla, ko sem še jaz bil otrok, in takó se je tudi več ne spominjam. Mojega očeta edina skrb je bila: srečnega me storiti. Priskrbel mi je torej raznih učiteljev, da so me učili raznih vednosti in me takó primerno omikovali. — „Ti imaš toliko“, so dejali večkrat oče, „da moreš zadovoljiti najvažnejšim potrebam tega življenja. Ti si tedaj neodvisen od drugih ljudij in zató tudi veliko srečnejši od onih, ki morajo zaradi revščine bogatinom služiti. Bodi tedaj v svojem stanu zadovoljen, in ne tvegaj se, pridobiti si kakoršnega dostojanstva. Bogat privaten mož, če zna svoje blago upotrebljati na pametni način, je srečnejši od vsakojakega kneza!“ — Moj oče mi je dal poštenega možá za domačega učitelja, kateremu edino se imam zahvaliti za dušni mir, ki ga uživam sedaj v tej nesreči. Ta mož je bil mojega očeta najljubši prijatelj. — „Domačemu učitelju se imaš več zahvaliti, kakor meni“, so mi rekali oče; „kajti jaz sem ti dal le življenje, ta pa te odgojuje in te uči, kakó imaš živeti i. t. d. Na vsaki način si torej njemu več hvaležnosti dolžan, nego pa meni. Če boš imel kedaj otroke, delaj tudi ti, kakor jaz, in pokaži jim, kakó visoko ceniš onega, ki je odgojuje. Imej domačega učitelja kot pravega umetnika, ki zna, kakor spretni mizar iz okornega lesa narediti iz surovežev omikance.“ Iz vsega tega, gospoda moja, pa lahko posnameta, kakega značaja je bil moj oče. Da vama ga pa morem natančneje opisati, navésti moram tukej anekdoto, katera posebno kaže blagosrčnost mojega očeta in ki mi ne pride iz spomina nikadar. —

Nekdaj obiščeva namreč jaz in moj oče nekega najinega prijatelja. Ta se je ravno prepiral z nekim možem, čegar obličje je veliko duševno zmožnost kazalo. Ko v sobo stopiva, spregovori moj oče: „Ti se pa tukej prepiraš, kakor žlobudrava baba; zakaj se neki prepiraš?“ „Zakaj,

zakaj? to prašaj?" odreže se prijatelj. „Le poglej, tega šembranega filozofa imam že tri leta za domačega učitelja, ali moj sin se nij le za gnjidico naučil, še menje pa poboljšal.“ — „Kakó si vendar čuden!“ odgovori moj oče neprestrašeno, „ti ravnaš tu z gosp. učiteljem ravno takó kakor s kuharjem, če bi ti bil n. pr. juho preveč osolil. Bodi pravičen, pa mi povedi, ali je morda tvoj kuhar s tem kaj zadolžil, če je koštrunje meso trše, kakor jagnjetina? — Kuhar je že dober, a meso, mesó je slabo! Kakor vidim, ti je za krpača tvojega sina ravno toliko mari, kakor za domačega učitelja. No, pa saj imaš tudi prav. Prvi krpa črevlje, drugi pa srce. Črevlje in srce je potem takem tebi vse eno! — Če zahtevaš od domačega učitelja, da srce tvojega sina bolje zakrpa, daj mu boljšega usnja, in ne zahtevaj rečij, ki ne morejo biti!“ —

Ta anekdota kaže jasno, kako blage duše mi je bil oče. Mogel bi vama pa še več takih in enakih reči, o mojem očetu povedati, pa predaleč bi me to vodilo; a vaju bi stvar preveč dolgočasila. Naj raje preidem k mojemu življenjepisu. —

Dal me je, kakor sem že povedal, moj oče dobro odgojiti. Ljubil sem posebno samoto, pa sem tudi rad čital. Šumeče veselje tega življenja nij imelo moči do mojega srca, dasiravno si nijsem vedel še sam to stvar raztolmačiti. Nikoli nijsem bil zadovoljnejši, nego takrat, ko sem bil v tovaršiji z mojim očetom in Baričem (takó se je namreč zval moj domači učitelj.) Bil sem ravno 20 let star in moj oče je želel, da bi se oženil. Dasiravno sem bil še celó mlad, bil mi je vendar ta korak velevažen. Želel sem si devjko, ki bi ne bila samo krasna, ampak tudi zaradi svojega dobrega srcá vredna moje ljubezni. Zató sem odsehnal skrbno si iskal sè svojim prijateljem in učiteljem Baričem žene meju dekleti; a žalibog nič nijsem dobil, da bi bilo po moji volji. Našel sem sicer sem ter tje lepih deklet; a ta so bila preveč posvetna in torej nikakor ne za mé. Ena le me je nekaj zaunemala, dasiravno je živela na tihem, — ločena od hrumečega sveta. Bila je to Filipinka, pravi angeljček. Na tihem je živela pri svojej materi, udovi nekega častnika in se je živila z delom. Predno sem pa prosil za njeno roko, hotel sem se prepričati, ali me ona res ljubi. V ta namen se preoblečem v berača, in se potem v najhujši zimi podam pred njene duri, ter se delam bolnega. Skrb, ki jo je imela ta blaga deklica za mé, da bi zopet okreval, in sploh vse, kar mi je dobrega storila, bilo je uzrok, da se mi je zeló

prikupila. Rekel sem jej pozneje, da sem že v stanu si sam krub služiti, da imam še nekaj prijateljev in da se hočem k njej vrniti, ako bom še kedaj na zemlji srečen. Potem pa ji bom vse dobrote, ki mi jih je skazala, poplačal in drage volje daroval srce, ako bi mi ga le ona hotela darovati. — „Prav, prav, dragi mladenič“, odgovori mi Filipinka, „le pridite k nam, jaz vam bom gotovo zvesta ostala.“ —

Ko sem bil prepričan, da sem dobil v Filipinki lepo in dobrosrčno devjko, odkrijem njene materi, kedó da sem. V kratkem času je bilo vse pripravljeno za ženitvo. Moj oče, Filipinkina mati in moj prijatelj Barič so bili moje sreče srčno veseli. — (Konec prih.)

Povest v kleti.

Imel sem sorodnika, kateri je bil posestnik malega gradu nekje v dolenskih gorah. Bil je človek silo dobre duše. Kadar sem prišel v šolskih počitnicah k njemu, ni vedel skoro veselja kaj početi. S staro, delotrudno roko gladil mi je lice, in če je bil zelo radosten, poljubil me je tudi na čelo. Potem pa sva hodila okrog: v hlev, kjer se mu je bila med tem pomnožila goved; na vrt med novozasajene drevesica, med cvetje, katero sem tako goreče ljubil. Naposled pa sva se podala na vrtni griček in od ondi zrla v prekrasno naravo pod saboj, na daljne zelene vinograde, rumene polja in srebrne vode.

Kadar pa je solnce prehudo pripekalo, snel je stari gospod kletni ključ s stene in s pomenljivim smehljamem je stopal pred mano k širnemu vinskemu hramu. Težke vrata so se škripaje od-tvorile in prijazni hlad vejal je nama nasproti iz na pol temnega prostora, v katerem stali so kot strahovi veliki sodi.

„Tu počiva divna moč naravna“, dejal je starček ter odprl zatvoreno okno, da so se solnčni žarki vsuli na čestite sode, ter jih obdali s tisočeri mnogobojnimi atomi. Tu so se še le prikazali slave vredni prebivalci vsakdanjega hrama v svoji pravi lepoti! Marsikatera sveta glava zrla je spredej iz hrastovih dog, umetno vanje v dolbena. Cele nebesa poslale so sem svoje poslance, od učenega Ignacija do nedolžnega Alojzija, vsaka sveta krepost bila je tu.

Bodite pozdravljene svete postave! v prah ste se spremenile, sapa raznesla je vaše kosti, ali moč vašega spomina je ostala!

Tiho je bilo nekaj časa, mirno sva sedela pri mali kletni mizici, ter se krepčala s krvjo

sv. Alojzija. Tu povzdignil je stari gospod kupo napolnjeno z rumeno močjo svetnikovo, da se je solnčni žarek bliščeče razdvojil v nji, ter dejal žalostno: „Mladostno zlato, samo da se zastopi!“

„Prej ko ne obšli so ga tóžni spomini nekdanjih časov!“

„Mladost preide, govoril je zopet. Koliko je tega, ko sem bil tak kot ti, zdrav, radosten življenja in prihodnosti! In vendar se mi marsikaj ni zgodilo po volji potem v življenji!“

* * *

„Imel sem očeta polne, goreče pobožnosti. Njegova vroča želja bi bila, da bi mu pel nekedaj mašo pred domačim altarjem. Da bi bil varen pred zapeljivostjo grešnega sveta, me je dal popolnoma v izrejo svojemu bratu, kateri je bil duhovnik na Gorenjskem. Nikdar nisem smel priti do domače hiše, zahajal sem vedno le v gorenjsko župnijo, kjer sva z odgojiteljem prebirala premnogo pobožnih knjig.“

„Tako je prišel čas, ko sem imel stopiti iz gimnazije v duhovnišnico, in tedaj se mi je še le privolilo obiskati rojstno dolino. Strije oblekel me je v dolgo črno haljo, kot vredno znamenje prihodnjega stanu. Za srpremljevalca na pot dal pa mi je spise svetega Avguština. Prej pa je odšel list domu, da pridem.“

„Kako se mi je radostila duša, ko sem stopal po ozki rojstni dolinici, po beli cesti mimo kipeče vode. Ali kader se je prikazala zraven pota hišica, tedaj sem zaprl svojo radost v dno sreca, in mirno in spodobno korakal mimo, da bi pač vsi spoznali na prvi hip prihodnjega duhovnega pastirja.“

„Tamo v kotu, kjer se voda peneče čez ostro skalovje podi in kjer se na cesto strmi rob dviguje, tamo sem obstal in gledal ginjen na očetno vas, ki se je vabilno smejala izmed gostega drevja, gledal sem na grič nad njo, kjer se je bliščalo sleme naše hiše in kjer so se razpostirale naše polja. Ondi na bregu pasla se je čreda, pastir sedel je na visoki skalí, ter pel v temnojasni zrak. Ne daleko od njega vlekla je goved plug in urni delavci so jo obdajali. Bila je to lepa podoba premožnosti! In premožen je bil tudi stari Gričar, tako premožen, da se ni vstrašil tudi bogatega Dolinca v vasi, ki je meril petice v pebarjih! Eden je hotel biti imenitnejši kot drugi, tako je prišlo sovraštvo med nje in jujne otroke. Dolinca imel je troje cvetočih deklet, ali žalosti starih dni mu niso vtolažili, čemu toliko bogastva, ko ni vrednega naslednika? Nas pa je bilo četvero bratov,

ali da bi tudi tu sreča ne bila brez kalenja, bil je naj mlajši (kakor se mi je pisalo, zakaj osobno ga nisem videl dosedaj) v trenutkih nekoliko bledobnega uma.“

„Vse to se mi je v hipu prikazalo pred duhom. Tu sem stal na pragu domačije, neskončna slast prešinila mi je srce in spustil sem pastirski klic iz svojega grla, da je odmevalo od hribov. To je bil edini ostanek iz prvih, mladih dni, ko sem gonil domačo čredo na pašo. Pastir na skali odgovoril je kipeče in orači so prenehali z delom. Spoznali so me in veselo me pozdravljali ter majali s klobuki. Urnejši sem stopal dalje.“

„Že blizo vasi prisopela mi je mlada, slabotna osoba nasproti. Srce mi je dejalo, da je to Jožef, mlajši brat. Bil je kot vosek bledega lica, ali oko se mu je žarilo v čudnem ognji. Zagrabil mi je roko in solze so kapale nanjo, ko jo je pritiskal na lice.“

„Brat, brat! je zdihoval v radosti.“

„Bog te spremlja Jožef! rekel sem zamolklo, ali si zdrav revče?“

„Zdrav, zdrav! Ti si gospod, govoril je razburjen, ali vsaj postaneš in naša fara bode nekedaj tvoja in ti lepi travniki, in te njive in ti gozdovi! Jest pa bodem služil pri tebi in potem naj se Dolinca skrije pred tvojimi polji. Ti postaneš gospod, jeli ti? —“

„Upajmo, Jožef, upajmo!“

„Sedaj mi je pravil toliko iz vaškega življenja. Marsikaj se je spremenilo. Staro vleglo se je v grob in mlado stopilo v življenje.“

S čudnim ponosom stopal je na moji strani med vaškimi hišami. Dolinčev hlapec peljal je ravno tolsto kobilu od potoka. Živinče je tolklo s podkvo ob kamen, da so se iskre sule in dolga griva plavala je v zraku.

„Jeli ti Jožek, rekel je fanté hudobno, kaj tačega ne zraste pri vas na griču?“

„Srda vneli sta se bratu očesi: Bog naj vam privošči tako malenkost! Ali kaj duhovnega gospoda pa vendar ne boste imeli pod bogato streho, k večemu nuno!“

„In še mnogo je hotel odgovoriti, ko bi mu ne bil hitro vtolažil kipeče duše.“

„V dom na griču pa je prišlo z mojim prihodom veselje ali tudi ponos in upanje. Vse hotelo me je na rokah nositi in dan na dan blagoslavljal se je trenotek mojega rojstva.“

* * *

„Tako sem preživel nekaj srečnih dni. Obiskal sem vse kraje, katerih sem se temno spomin-

jal iz otročjih dni: potok v dolini in vršine na okolo. Ostal je še samo studenec za Dolinčevo hišo, nekdanje občno igrališče vaške mladine. Že takrat imeli smo tu z Dolinčevim svoje prepire, jih vlekli za kite, ter jih z grdo odpodili in potrgali in pomečkali plavice, katere so rastle iz močvirnatih tla. Naposled pa si je dal Dolinec studenec kot svojo last ograditi, ter si je pridobil mir za vselej.“

„To pa mi ni bilo znano in z lahko vestjo stopal sem popoldne vročega dneva v dolino. Na njivah delale so ženjice, polni vozovi, mukajoče črede in razgetajoči konji — vse se je premikovalo po dolgih poljih, vmes pa je vršela voda, tu in tam zalajal je pes v prazni vasi, ali zapel petelin na gnojnem kupu.“

„Ponižno šel sem mimo Dolinčevih. Bilo je to lepo poslopje, čistote lesketalo se je steklo na oknih, od katerih visele so navzdol bujne cvetlice. Pred vhodom sedele so domače hčere, ter pridno šivale (zakaj ponosni oče dal jih je bil v izrejo samostanu bližnjega mesteca). V hipu so vtihnile me zagledavši, in prav bliskalo se je malih očes na me nesrečnika, okrogle obraze pa jim je zalil srd s temno krvjo. Živo so šepetale med saboj, dokler se nisem skrnil za zidom.“

„Ali tu je bil studenec! Pri ti prijaznosti razgubilo se je v hipu vse kar mi je napolnovalo srce. Čist kakor srebro tekkel je žarek iz zemlje, breza (v mojih otročjih létih je še nij bilo tu) močila je vanj svoje korenine, šepetala je tožno s srebrnimi listi ter sklanjala veje k prijaznemu viru, kakor da bi ga hotela poljubiti. Zadovoljno spustil sem se na vborbo klop v njeni senci.“

„Odprl sem knjigo svetega Avguščina in ž njim se trudil nekaj časa. Na mojej strani šumljala je voda, iz brezovega vrha pa se je oglasil vrtni ilček, ter pel svojo melanholično pesem v nastopajoči večer kakor zapadajočemu solncu v slovo. Tedaj so me zbudili lahki koraki, povzdignil sem glavo, in v resnici tu prebliževala se je Ančika najmlajša Dolinčevih. Kako dobro sem se še spominjal tega nežnega obraza iz nekdanjih časov. Urno je pristopila, jaz pa sem se pogreznil v svojo knjigo.“

Majala je z glavico in dejala: „Čudno!“

„Ti si jezna Ana, rekel sem, ker sem tu na vašem?“

„Mi imamo sveta dosto in če se vam poljubi naš studenec, nikdo vam ne bode delal težav.“

„Hvala vam Ana!“

„Postavila je vrč pod žleb, se naslonila na šibko brezo in tiho zrla, kako je teklo v posodo. Zamislila se je in ni opazila, kako se je vrč napolnil. Priskočil sem, ga odstavil, ter ga ji podal:

„Voda se preteka!“

Ali serdit pogled me je zadel iz črnega oka; lica se se ji rudečila in dejala je zamolklo:

„Od vas mi nočemo ničesar!“

„I izbila je vodo, ter postavila vrč zopet pod studenec. „Tudi sedaj iskal sem tolažbe v svoji knjigi. Še le ko je Ana vzela posodo, ter hotela mrzlo oditi, dejal sem proseče:

„Daj mi piti sovražnica! vsaj se še na križu visečemu ni odrekla ta dobrota!“

(Konec prih.)

Oddel za znanost.

Fizijognomične študije.

(Spisal A. Koder.)

(Konec.)

Tudi o starih Frankih se bere, da so imeli isto navado. Celó Korel Veliki je prisegal:

„Par saint Denis, et par cette barbe, qui me pend au menton.“

Še le z Ludovikom XIII., ki je nastopil kot devetletni deček kraljevi prestol, izgubi brada nekoliko svoje dosedanje veljave.

Brada je navadno, kar se tiče njene barve z lasmi v harmonični zvezi, a vendar tudi čestokrat v nasprotju. Stari pisatelji nam pripovedujejo celo o bradatih otrocih in nasprotno o golobradih starih, ki so hili sicer pravilno zraščeni. Bradina barva se ravna večjidel po podnebju. Arabci, Indijani in Lahi imajo črne močne brade, Švedi,

Angleži in sploh severni narodi volnejše in svitlejše barve.

Rudeča brada nam ni ravno priljubljena, a stari Grki so jo jako čislali.

Ko bi vedeli, da se ne zamerimo krasnemu spolu, bi govorili nekoliko več tudi o ženskih bradah. Dovoljeno naj nam le bode povedati, da imajo nekatere ženske južne Amerike in Etiopije precej razvite brade — zaradi česar gotovo vemo, da jih ne zavidajo naše nežne krasotice. Še nekaj o izjemkih našega ženstva — vendar molčimo in ne pohujšujmo, težko se nam bode odgovarjati, če razsrdimo kako nežno bralko!

Morda že pričakuje težko kak radoveden bralec, ali izpustimo neki imeniten del človeškega obraza, o katerem sladkobi in milobi se je že čestokrat prepričal sam, že vemo kje — ali vsaj čital o njegovej krasoti postavim v gladko tekočih Heinetovih pesmicah, ali morda ga je slavil

že sam v vezani ali nevezani besedi, govorimo naravnost, o sladkih vročih, kot vertnica rudečih, ustnicah. Ko bi se ognili tako znamenitega oddelka v fizijognomiji, bi se gotovo pregrešili, ker ustne so naše drugo okó.

Pesnik poje o njih:

Tvojih ustec
Sladki poljub,
Vlil mi v žile
Smrten je strup.

Shakespeare jih pa imenuje:

„Duri dihanja.“

Čujmo, kaj nam pripoveduje največi fizijognomik Lavater o ustnah!

Radost dviguje ustna vogalnika in tišči sredo navzdol, žalost in tuga ravna popolnoma nasprotno. Zavihana zgornja ustna znači srd, žuganje, predrznost; podaljšana spodnja ustna pa pohot in duševno ubožtvo.

Po ustnah se ravna tudi značaj. Rahle in vedno gibajoče ustne so znamenje nestalnega značaja in nasprotno.

Primerno velike lepe ustne so vedno priča marljivega poštenja, a preveč mesnate ne golju-fivo pohote in lenobe.

Ponosni bahači in afektantje imajo navadno jako tanke ustne, ki se komaj razločijo.

Skrbno stisnjene ustne pričajo o duhovitosti, vedno odprte pa — o ubožtvu.

Če pravi Shakespeares ustnam: „duri dihanja“ jim mi lahko rečemo še lepši: „duri govorjenja.“

Milo doneč glas krasne device, lahno šepetanje ljubečega mladeniča, resna beseda skrbne matere, delavnega očeta, prepričajoči govor vnetega govornika, tožno ječanje jokajočega deteta, žalostno slovó umirajočega starčeka; pri vsej tej različni govorici v človeškem življenji so ustne voditeljice, služinje, pomočnice. Predno čujemo najtanjši glas, ve že ona rojeno misel, sprejemljó jo kakor skrbna mati v svoje naročje, ter jo podaja našemu ušesu. — Ustni ste častna straža pri vhodu neskončno modro izdelanega labirinta, ki ga imenujemo naše telo, oni ste kinč in miloba človeškega obraza. —

Ponosno, modro čelo človeško je neskončni vir, neusahljivi zaklad blagih vednosti, krasnih umotvorov.

Že zunanje je hotelo zaznamovati premodro stvarjenje ta najpopolnejši del našega obraza, ki nam odpira in kaže pot v elizijum večnega božanstva, nas dela podobne nadzemskim duhovom, s tem, da ga je povzdignilo na površje našega telesa, enako cvetlici sladko dišeče cvetje.

Torej so se trudili največi fizijognomi vseh časov in narodov preiskavati in opisovati človeško čelo, ter po njem določiti našo duševnost.

Visoko, krasno vpodobljeno čelo znači vedno duhovitost ali vsaj vrlega za lepo in krasno vnetega poštenjaka. Brez visokega čela si ne moremo misliti lepega obraza, kajti še le ono ga nekako ponosno vzvišuje čez navadne vsakdanje podobe, ter mu daje nekaj resnega, veličastnega.

Kdor je pregledoval in primerjal slike najslavnejših modrijanov z obrazi priprostih ljudij, gotovo je opazil v prvem pogledu nekaj posebnega na njih in to je: duhovito oko, visoko, ponosno čelo. Omenimo tu le Gótheja, Schillerja, Shakespearja, Kórnerja, kake popolne, blage fizijognomije z modrimi, ponosnimi čeli. Kdor pa pozna slavnega umetnika Rafaela po podobi, se gotovo ne more prečuditi njegovi obrazni milobi, plamečemu očesu, duhovitemu čelu in tako krasnej obraznej harmoniji, ki jo vidimo le na nekdanjih grških bogovih in boginjah. — Gotovo, če bi se zunanost vedno strinjala z duševnimi blagostmi, bi morali biti vsi velikani na umetniškem polji le Rafaeli.

Ni nam potreba dokazovati nasprotno, da nizko čelo ni nikdar lepo niti prijetno in pričuje skoraj vedno o neduhovitosti.

Čelo moremo imenovati naše tretje oko, posebno oziroma duševnega počutka, veselja, žalosti, skrbi in britkosti, ki se izrazujejo vedno na njem.

Preširen poje:

Da je lepo, bi sodil, visoko čelo, vsak,
Ak bil bi le nekakšen zapustil ga oblak;
Lepa bi usta bila, lep bil obraz bi bled,
Ak bil bi le nekakšen preč nejevolje sled.

Tudi v vsakdanjem življenji čujemo čestokrat izraze: temno, modro, veselo, ponosno čelo, kar nam naznanja ravno človeško notranjost v različnih podobah.

Da je čelo najpoglavitnejši del telesa, pričuje nam tudi navada iz starodavnih časov, da so ovijali zmagovalcem vrnolim se iz krvavega boja, ali slavnim boriteljem na duševnem polji senci in čelo z lavorovimi vencí, novoizvoljenim vladarjem pa mazilili z dragocenimi dišavami. Ta krasna navada se je ohranila celo do današnjega dne. Če stavimo slavnim junakom spominke, ovijamo jim še vedno z vencí, ne prsi ali roki, temuč vedno sveti hram neumrljivega duha, njihovo čelo.

Že preslavni Horac si je želel take časti, ker poje v svojem neumrljivem spominu:

Sume superbiam,
Quaesitam meritis, et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam!

In zopet drugej:

Quod si me lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

Konečno spregovorimo še besedico o laséh, ki so z našim obrazom v tako ozki zvezi, da čestokrat prijetno ali nelepo spreminjajo njegovo podobo.

Lepe lase so čislali vsi narodi vseh časov. Tega se najbolje prepričamo po vseh podobah, ki so se nam ohranile iz starodavnih vekov, kajti na nobenej osobi ne zapazimo, da bi imela lase ostrižene. Gotovo krasen kinč človeškega telesa so lepi lasje. V tem mnenji so nam zopet glavni dokaz nekdanji bogovi, ki so se vpodabljali vedno v najvišji popolnosti in krasoti človeškega trupla. Kako krasno se ovijajo skodrani lasje po Amorejvem in Psihinem obrazu, gotovo najvišje angelje

ne slikajo sedanji umetniki lepši in popolnejši. Mislimo si le kako nadzemesko vzvišeno podobo z golo glavo, ali nas more navdušiti, ali more le količkaj nadomestiti naš ideal, ki ga gojimo v svojem srcu o neumrljivih nadzemskih bitjih? Gotovo kaj tacega je našemu estetičnemu duhu nasprotno, ker spominja nas siloma ničnega zemeljstva, puste vsakdanjosti, one častene telesne svobode. Veliki prosto rastoči lasje so znamenje premile prostosti, moške samostalnosti, vsaj vsi v sponinih okovih živeči prisiljeni ali prostovoljni, izgube ta blagi kinč in pravico.

Tudi v hudobnih duhovih sovražnih Erinjah se čuje da nimajo navadnih las, ker pesnik nam pojo:

Strašne žene!

Krog, glav — grozni lasje! — pa gadi se
Vijo, pleto, z jezici sikajo. —

Koliko vpliva imajo krasni lasje v pesništvu, je vsacemu znano, ker često in čestokrat beremo ogromno število pravičnih ali nezasuženih sladčic, ki je pišejo vneti pesniki lepim, morda včasih tudi nasprotnim lasem svojih izvoljenih, postavim:

V tvoje goste,
Črne lasé
Vplelo se je
Moje srcé —.

Ponašati se z lepimi lasmi se ni mogoče vsacemu. Nekaterim se osipljejo gosti krasni kodri po čelu in tilniku, zopet drugemu krijejo komaj polt. Žalibože, da se tej naravni napaki ne more skoraj čisto nič pomoči, akoravno kriče in slave kupčevalci z raznimi dišavami in mazili, svoje očarano — blago, vendar najboljši dokaz njihove ničnosti je nebrojno pleš krog in krog.

Žalostno je videti gologlavca, oropanega najlepšega telesnega kinča, in morda še za to tem bolje, ker nosi to znamenje le polovica človeštva, le moški spol. Tako je, in zadovoljiti se moramo, kar nam je odločila osoda. Čestokrat se pripisuje mlajšim gologlavcem, prezgodnje strastno življenje, a mnogokrat krivično.

Huda bolezen, telesna slabost, moreče skrbi, viharno življenje strese enako mrzlemu severju drevesno cvetje, umetno odejo z naših glav. Nekaterim zrastó jako dolgi lasje, tako nam pripoveduje sveto pismo o Absalonu, a vendar je tudi lasinej rasti odločena gotova mera. Lasje, ki se ne kodrajo, so navadno dalji od zavijočih, tudi krepkeji in ne izpadejo tako hitro. Lasnata barva se loči po različnih podnebjih.

V zmerno gorkih deželah se nahajajo lasje v mnogih barvah, v severju rumeni, v jugu večji del črni.

Da se trudimo svoje lase s primernim česanjem in mazili olepšati in jih krasno vpodobiti, je znano vsakemu otroku.

Podedovali smo to navado od davnih svojih dedov, in ti od prvotnih narodov.

Rimski sužnji so imeli navadno mršave lase, a prostaki so bili že umetno počesani. Rimske madone so si že tudi kodrale lase ter so imele

zató posebne sužinje, ki so se imenovalé „Ciniflones.“

Ob času Trajana in Hadrijana so si nako-pičevale rimljanke enako našim krasoticam lase vrhu glave, en del pa se je prosto vsipal po tilniku in ramah. Tudi so si kinčile lase z mnogimi dragocenostmi, kar se je ohranilo pri Jugoslovanih do današnjega dne.

Starim Germanom so bili lasje tudi v visocem čislju; strigli so le sužne in vladarje, katere so odstavili.

Poveljniki nekdanjih Frankov so se poznali po dolgih laseh in o Klodimiru se pripoveduje, da so ga sovražni Burgundi spoznali v boju le po laseh za nasprotnega vladarja, ter ga odpeljali v sužnost.

Sploh pa so bili pri vseh narodih dolgi lasje znamenje telesne kreposti in svobode.

Beli lasje, sivi lasje, kdo bi pozabil tudi teh? Ko nas jamejo zapuščati telesne moči in se vstavlja koló našega življenja, spominja nas tudi srebrna belina nam še ostalih las, da smo le potniki v pozemskeji domovini.

Bel mah pokriva našo glavo, ko se rodimo na svet, belina nas obdaja, ko se posljavljamo od njega. Nihče se ne more obraniti sivim lasem, tudi druga polovica človeštva, krasen spol, kateremu ne izkapljajo nikdar, ne uide njih srebrnej peni.

Sive lase so spoštevali vsi narodi, vsaka morála je zapovedovala mladini čislati osivljene starčke, ostarele žene.

Sivi lasje so posebno pri nas znamenje prezgodnih velicij skrbi, torej slišimo tolikokrat:

„Ta nepokoren sin, malopridna hči, mi stavi sive lase v glavo.“

Mnogo imamo izgledov, da je navadna nesreča, nepričakovano gorje, v enej noči pobelilo glavo. Sploh je pa znano, da učenjaki, ki se vedno pečajo z vednostimi in duševnim delom, veliko prej osive, kakor drugi ljudje. — Mnogo je še vzrokov, ki belijo prezgodaj glave v najlepših moških letih, vendar — molčimo raji. —

Spremljali smo v kratkem človeški obraz, opazovali nekoliko njegove pglavitnejše dele, izrekli tu in tam morda nepravilno, nepopolno, a po opazovanju in družinskem soglasji pridobljeno estetično sodbo. Izrazimo konečno svoje mnenje o človeških obrazih in njihoveji popolnosti, ali nepravilnosti sploh. Gotovo je že čul čestiti bralec govoriti tega ali onega: ta človek je prav čeden, ta deklica lepa, a meni ne dopada, sam ne vem za kaj? To nam pričuje, da ni dovolj, če je človeški obraz le pravilno vstvarjen, temuč potreba mu je nekake neposiljive harmonije v vsej celoti, katerej se pravi človeška gracija.

Kakor se ne moremo zaljubiti nikdar tudi v najkrasnejšo, najumetnejšo podobo, najslavnejšega mojstra, tako se nam ne prikupi nikoli človeški obraz brez edino oživljajoče gracije. Mi občudujemo umetelna dela preslavnih umetnikov, strmimo ginjeni nepopisljive dovršenosti, a vendar dozdeva

se nam vse mrtvo brez pravega občutka, brez simpatije. Gotovo smo že gledali čestokrat Laokonovo podobo in slavili ne presežno umetelnost, ali — ves mojsterski izraz nepopisljive tuge, ki se bere v obrazih, nam ni vzbudil polovino toliko sočutja, kakor objokano lice malega otročeta, ki plače za svojo mamico. In tega je kriva ravno gracija, ki vliva neko življenje v vse nam priljubljene stvari, a pri umotvoru je to nemogoče, torej ostane tudi vedno mrtev, brez sočutja v primeri z živečo naravo.

Kolikokrat se zopet čuje: ta človek ni lep, a meni jako priljubljen in prijeten.

Vzrok temu je zopet v harmonični sestavi v vseh njegovih telesnih delih, in nekej prijetej graciji, ki polni vse njegovo dejanje in govorjenje. To nam pričuje, da ni dovolj, da je naš obraz krasen; da bi dopadel, biti mora tudi prijeten.

Čestokrat vidimo in čujemo, da hrepené in zdihujejo najslavniši umetniki, neumrli pesniki po svojih ljubicah, ki se nam videzno ne dozdevajo niti lepe. Ni nam potreba omenjati, da tu ne velja pravilo: vsak ima svojo mero popolnosti, ker bi bilo v nasprotju z estetično omiko onih duševnih velikanov.

Kaj li more biti, kakor neka gracija, ki jim krasí njihove podobe, ter vzvišuje nad pozemske stvarjenje. Že pri Grkih, viru omike vseh poznejših narodov, vidimo gracije poosobljene v sladkej družbi boginje Venere.

Akoravno so nam izginola imena: Aglaja, Lalija, Evfrozine, vendar gracije bivajo še vedno med nami; zapisane so v sladko smeječih obrazih naših prijateljev, naših prijateljic, in gorje onemu, čigar očesa je resnost življenje tako oslabila, da jih ne opazi več, ali jih je že pregnal s svojo strastjo. A blagor njemu, kogar še zvesto obdajajo ter mu točijo v veseli družbi kupe radosti, kajti

On vé
Kregulja odgnati,
Ki kljuje srce,
Od zore do mraka,
Od mraka do dnè.

Peter veliki.

(Obraz njegovega življenja in delovanja.)

(Spisal Podlimbarski.)

V 16. in 17. stoletju so se jele evropske države polagoma zbuhati in otresati jarem barbarstva. Sicer so vladarji, kakor poprej, še vedno skušali ljudstvo v spono okovane za svoje namene povoljno rabiti, in ljudstvo je bilo še tako navajeno sužnjosti, da je slepo hodilo za gospodarjem, kateri ga je večkrat sè svojo neprevidnostjo in slabostjo v brezne pahnil; vendar pa so se tu in tam med posameznimi narodi pokazali možje, ki so skušali ljudstvu nagon do sužnjosti s korenino vred izrupati in narod toliko izobraziti, da bi bil v stanu svobodno misliti in ne brez pomisleka biti mrtvo orodje v rokah vladarjevih. Ti učenjaki so se brez strahu borili zoper absolutizem, ki se je tem mogočneje krepil in razvijal, kakor kdaj.

V resnici je bil takrat absolutizem glavna opovira blagostanja in omike. Ljudstvo je delalo v časih miru za vladarja, za njegov dvor in za njegove urednike in ljudstvo je zopet v časih vojske zgrabilo za orožje, samo da je svojemu gospodu pridobilo kos zemlje ali nov prestol. Večkrat je vladar škljical svoje podložnike k orožji, da bi se za vero vojskoval, a čisto je tičala pod to zavezo lakomnost, slavehlepnost ali maščevanje. Pa pustimo stanje zapadne Evrope; obrnimo se proti iztoku. Tacih bojev pod zavezo vere se je udeležila le zapadna Evropa; vzhodna pa je rešivši se jarma divjih Mongolov, ječala pod enako terdim — despotstva. Stanje tadanje Rusije bilo je slabeje, kakor kate-rekoli evropske deržave. Blago zrno omike, katero je vsejal Vladimir, jedva je jelo kliti, že so ga poteptale brezštevilne čete azijskih divjakov. 200 let je bil ruski narod v šoli azijskega barbarstva in v 200 letih si je vcepil tisto surovost, ktera bi bila sramotila še dandanašnji razprostrano slovansko pleme, ako bi je Peter veliki, o katerem bomo tu govorili, ne bil izruval in Rusijo iz neizmerne pustinje v plodno, omiki odperto državo spremenil. Ne le pod Mongoli, tudi pod domačimi vladarji je hiral ruski narod. Čas hitro beži in s časom se množijo tudi potrebščine naroda. Čim stareji in močnejši tedaj narod prihaja, tim več duševne hrane potrebuje. Carji pred Petrom velikim niso skušali narod duševno krepiti niti Svetoslav niti Ivan Vasiljevič. Raztegnili so ruske meje čez Astrahan, Kazan, Sibirijo, čez poljske in švedske provincije; bili so junaki na bojnem polju, a malomarni za blagostanje naroda. Tadanja Rusija je bila oprta na orožje, in ko bi se bila kocka sreče obrnila, zdihovala bi zdaj morebiti zopet pod tujei. Despotstvo je vgasnilo vsak žarek omike, ki je posijal na Rusko, na drugej strani pa je le despotstvo moglo divji narod pod eden prapor zoper sovražnike združiti, le despotstvo je ohranilo neomikano Rusijo. Neolikani narod se ne da za nobeno blago delo navdušiti, razun sè silo. Predno sme narod despotstvo odpraviti, se mora omikati, ker le omikani narod zna prostost v svoj prid rabiti.

Huje, kakor carji tlačili so ljudstvo njegovi uredniki. Ako je sedel na prestolu vladar, ki je hotel skrbeti za srečo naroda, znali so mu ti spretno skrivati svoja nasilstva proti ljudstvu; ako pa je vladal car, ki mu ni bilo mar za blagostanje naroda, so bili proti temu sužnji v najstrožem pomenu besede, a proti podložnim so bili hujši trinogi, kakor vladar sam. Tako je ljudstvo zdihovalo pod tisočami despotov. Napredek omike je opovirala tudi slaba razdelitev ljudstva. Razdeljeno je bilo v vrste, a samo plemstvo bilo je edino popolnoma prosto, med tem ko sta kmet in rokodelc zdihovala v trdem robstvu. Kmet je moral delati za svojo družino in za svojega gospodarja, ako se je hotel preživiti, gospodar pa je prav po orijentalško potratil s kmetovimi žulji pridobljen denar. Ruska vojska na suhem je bila močna, a na morji bila je najzadnja evropskih držav. Imela ni skoro niti vojnega brodovja niti

ladij za kupčijo, kajti takrat važne baltiške provincije še niso spadale pod Rusijo. Na jugu so divji Tartarji nadlegovali črnomoške krajine, tako da ni bilo mogoče napraviti si dobrih stalnih lók. Ruska kupčija se je razprostirala med črnim in ledenim morjem, od virov Volge pa tje do Kitaja. Z zahodnimi bogatimi narodi ruska kupčija nij prišla v dotiko po domačih ladijah, temuč po tujih. Ker so bili carji pred Petrom velikim bolj vneti za bojno slavo, kakor za to, kar blaži duh in človeku življenje sladi, so bile obrtnijstvo, umetnost in znanost skoro popolnoma neznane. Domače življenje je bilo pri Rusih bolj razuzdano, kakor kje drugej. Dvor je bil kraj, kjer so se sestirile vse strasti, ki spodkopavajo dušno in telesno zdravje človeštva. Priprosto ljudstvo je posnemalo vedenje velikašev in jih kakor v političnih tako tudi v socijalnih zadevah slepo sledilo. Na takošni način je vzhod zaostajal za zapadom, in ako bi ne bil ruski narod svojo pozornost obrnil na razvijajočo se zahodno Evropo in ako bi se dalje bil branil civilizacije, poginil bi bil v teku časa, kakor ginejo drugi narode, ki še dandanašnji niso spoznali daru omike. Tega tožnega stanja je Rusijo rešil Peter I., mož, kateri si je pridevek veliki bolj zaslužil, kakor katerikoli drugi vladar.

Predno o tem velikem reformatorji kaj govorim, hočem ob kratkem opisati njegov značaj. V Petru velikem so se strinjale strast in krepost, njegovo srce je imelo slabo in dobro stran. Podnožniki onega zrcala vekov, ki se imenuje zgodovina, nam ga v svojem ogledalu kažejo zdaj s krepostmi venčanega, zdaj s hudobijami onečiščenega. Malokdo pa je v svojem opisu združil gori omenjene lastnosti; mnogi so prezrli njegove strasti, mnogi tudi njegove kreposti. Peter veliki se nam kaže večkrat barbarja, divjega despota, kteremu se mora na prvi migljeje ukloniti vsa država; na drugej strani pa moramo občudovati njegovo pravičnost, katerejje bila kri, ki se protaka v žilah siromaka, enaka krvi carjevega sinu. Z enako ostrostjo je zadel njegov bič krivičnega uradnika in nezvestega prijatelja, a z enakimi darili je tudi obsipal poštenega dvornika in zvestega vojaka. On je znal, kakor priprost delavec zmerno živeti, opravljati najtežavniša dela in bratiti se z ljudmi najnižjih stanov; a zraven tega bil je tudi sluga vsake dvorske razuzdanosti. Poltnosti je stregel bolj kakor katerikoli vladar in v tej strasti je tudi slehernega svojih dvornikov in ljubljencev prekosil. Bil je nagle jeze, kakor nekdaž Ivan grozni, in se raztogotil celo nad onim človekom, ki se ni hotel ž njim opijaniti. V njem se je strinjala rahločutnost Vladimirja velicega s krutostjo Ivana groznega, kajti njegovo sree je bilo vneto za vse, kar blaži človeški duh, kar povzdiguje človeka nad neumna bitja in ga spremeni iz divjaka v omikanega; a kaznoval je včasih neusmiljeno nar manjši pregrešek. Peter veliki bi bil dal vse za svoj narod, daroval je celo lastnega sina; vendar je bil to, kar Temistokles za Atence. Modro je prevdaril, kaj lahko narod pogrezne v propad, in kaj ga lahko potegne iz njega. Napredku Slovanov sovražni zgodovinarji

ga primerjajo grozovitim rimskim cesarjem, zraven pa pozabijo, da so ovi sè svojo krutostjo in divjostjo prevrtili plemenit narod v brezдно, ta pa je surovi narod rešil pogube, in ga naredil sposobnega, da njemu odmerjeno nalogo zverši. Rusija je bila pogreznjena v barbarstvo, in le grozovitost je mogla to barbarstvo iztrebiti. Peter veliki je znal na pravem mestu upotrebljevati neomejeno oblast, a znal je tudi prav in v narodovo korist rabiti svoje duševne zmožnosti. Tega se bomo prepričali, ako njegove domače zadeve in njegove politične in socijalne preuredbe pazljiveje pregleđamo.

Peter veliki je bil iz dinastije Romanov. Njegov oče Aleksij je zapustil po svoji prvi ženi dva sina Feodora in Ivana in več hčeri, med katerimi nam je pomniti velika kneginja Zofija. Peter pa je bil od druge soproge. Po Aleksijevej smrti (1676 l.) je prišel na prestol najstareji Feodor III. ki se je v zvezi z ministrom knezom Vasiljem Galičinom trudil zapadno omiko presaditi v vzhod. Po Feodorovej smrti (1682 l.) bi bil moral prestol zasesti njegov pravi brat Ivan, ker je bil pa ta slabotnega telesa in na pol slep, je Feodor III., izvolil za svojega naslednika Petra. Boljari bi bili s Petrom zadovoljni, a srčna in slavohlepna Zofija, ki bi bila sama rada vladala, je hotela s pomočjo strelcev slabotnega Ivana na prestol posaditi. (Strelci so bili telesna straža belih carjev od Ivana II., groznega sem; ti so, kakor rimski pretorjanci ali pozneje carigradski janičarji, posebno po smrti Teodorja III. si prizadevali prestol v svojo oblast dobiti. Njihovo število je seglo včasih do 40000 mož.) Prišlo je do velike ustaje v Moskvi, katera je bila kmalo zaterta in 1682. leta sta bila Ivan in Peter skupno za carja venčana, Zofija pa je z ministrom Galičinom vladala do polnoletja carevičev. Sedaj je začel Peter vidom, ne mené se za državo izobraževati svoje duševne in telesne zmožnosti in se pripravljati na nastop vladanja. Kar njegova bistra glava ni opazila, na to ga je opomnil njegov izvrstni odgojitelj France Lefort iz Genfa. On mu je prvi pokazal velik razloček med zapadom in vzhodom Evrope, naslikal nasledke tega nasprotja in ga podučil, kako naj bi se kot car trudil, da bi žalostni obraz Rusije spremenil. Peter je želel, kmalo se oprostiti sestrine nadvlade, zato je ustanovil — za svoje razveseljevanje in igrače, kakor je rekel, Zofiji oddelek mladih pa krepkih vojakov, katerim je bil načelnik Lefort, on sam pa prostak. Nihče ni milil, da bo ta nedolžna igrača Zofiji žezlo iz rok iztergala. S početka tudi ona ni nič hudega slutila, ko se je pa mladi car oženil, ko je svoj sedež v državnem svetovalstvu zasedel, in ko jej je tukaj očital njeno slabo vladanje, takrat je spoznala, da misli Peter njenej mogočnosti konec storiti. Sklenila je tedaj z Galičinom Petra umoriti, in precej so bili strelci pripravljani njeni volji ustreči. Peter je bil takrat v „Preobraženskem“ blizu Moskve, in tu so ga napadli strelci, on pa jih je sè svojo majhno četo v beg zapodil in se Moskve polastil. Zaprši Zofijo v samostan, in pre-

gnavši Galičina se je dal oklicati za Ivanovega sovladarja (1789. l.)

Ivan je bil car le po imenu, v resnici pa je vladal Peter sam. Ta je precej sè svojimi reformami na dan stopil, pomnožil vojsko, ustanovil brodogrje, kateremu je bil načelnik Lefort. Skerbel pa ni le samo po politični poti za obstanek Rusije, hotel je svojo državo tudi po duševnem poti uvrstiti med kultivirane evropske države. Ali kmalo je spoznal, da mu manjka učenosti in skušnje v teh zadevah. Zato je sklenil po Ivanovej smerti (umerl 1696 l.), ko je postal samovladar, iti v šolo med omikane zapadne narode in tu pridobljene vede presaditi v Rusijo. Večina Rusov pa takrat ni spoznala, kako dober sad bodo Petrove reforme obrodile. Bila je preponosna, da bi pustila belega carja s tem naklepom odpotovati, kajti v svoji zaslepljenosti je rekla: „Rusija ne sme pri inostranceh poduka iskati.“ Ti Rusje so hoteli domovino vkovano imeti v one sponse, ki so jo do zdaj žulile. To stranko primerno Staroruse imenujmo. Nasprotna stranka, Mladorusje — pa so podpirali Petra v njegovem početju. Na strani Starorusov so stali strelci, in ti so se zarotili zoper Petra, ravno ko se je odpravljal na potovanje. V svojo srečo je car zasledil zarotbo, in zarotnike ostro kaznoval. Ta zarotba nam kaže srčnost in neustrašljivost mladega Petra. Ko je namreč zvedel, kaj strelci nameravajo, je sklenil zbirališče zarotnikov osobno napasti. Iz neprevidnosti pa je prišel sam preje tje, nego njegovojaki, tako da je stal čisto sam med sovražno množico. Peter, ne da bi ga to vznemirilo, se je izgovoril, da je mimo gredé videl okna razvitljena in prišel v dvorano, da bi se Sukavninom, ki je bil načelnik zarotnikov, na zdravje pil. Vsedel se je med sovražnike in mirno in veselo pil, dokler ni eden zarotnikov polglasno k Sukavninu rekel: „Čas je!“ na kar je načelnik odgovoril: „Še ne!“ Ta pogovor vpričo carja je Petra tako razkačil, da je pozabivši na nevarnost in carsko častitljivost, kakor razjarjen lev kvišku planil, Sukavrina s pestjo pobil in kakor razljutjen tur zarjul: „Ako za vas še ni čas, je pa za-me čas. Zvežite pse!“ Zarotniki so bili tako osupnjeni, da niso mislili na bran in da so celo eden drugemu roke vezali. Med tem so prišli vojaki, ki so zarotnike odpeljali.

Meseca velicega travna 1697. leta se je podal Peter proti zapadu. Šel je čez Berolin v Holandijo, kjer se je nepoznan pod imenom Peter

Mihajlov mornarstva učil. Bil je najmarljivejši med tamošnjimi tesarji. Obiskoval je tudi delavnice kovačev in strugarjev, tesal mline, drl zobe itd. Iz Nizozemskega se je podal na Angležko, kjer si je mnogo véd, ozirom obrtnije pridobil. Povsod je skušal izjurenih delalcev pridobiti, ki bi se preselili na Rusko. Spomladi 1698. l. je potoval na Dunaj. Od tod je hotel na Laško, da se umetnosti nauči, kar zvé, da so se v domovini strelci vzdignili in uprli. Počil je namreč po Ruskem glas, da je car v inozemstvu umrl. Zofija, ki še v samostanu ni mirovala, da bi brata pahnila s prestola, je raztrosila to vest in s pomočjo strelcev in Starorusov organizirala veliko ustajo zoper inozemce, ki so se že v Rusiji naselili. Silna ustajna vojska se je vzdignila proti Moskvi, da bi tam naseljene tujce odpodila in Rusko v stari tir spravila. Toda moskovski poveljnik se je junaško v bran postavil in ustajnike deloma pokončal, deloma polovil. Ko je tedaj Peter o tej ustaji slišal, se je hitro vrnil v domovino. V Moskvo prišedši našel je zopet vse mirno. Ker je pa sprevidel, da preje ne bode notranjega miru, dokler ne bodo Starorusi zatrti, je izrekel čez strelce, ki so bili vedno pripravljene, Staroruse proti carju podpirati, — smrtno sodbo. Pred samostanom, v katerem je živela Zofija, je ukazal poveljnike ustajnikov obesiti. Kri mogočne straže belih carjev je v potokih tekla po starodavni Moskvi. Car sam je izpraševal ustajnike; njegov strašen pogled je bil že muka, iz njegovih ust ni bilo slišati besede milosti. Propadli so smrti tudi taki, ki so, verjevši besedam varilcev, v resnici mislili, da je car na tujem umrl, in se tedaj opravičeni smeli pridružiti drhali, katera bi v Moskvi novega carja zvolila. Tako je večkrat slavohlepnost vladarske rodovine hujskala državljana zoper državljana, vsejala zrno notranjih razpertij in zakrivila kervava zatiranja. Ko se je Peter na ta grozoviti način znebil notranjih sovražnikov, obrnil je svojo pozornost na vnanje. Pri vseh vnanjih in notranjih opravilih pa so mu sé svetom in z roko pomagale izvrstne osebe, kakor Menčikov, Ostermann, Lefort in soprôga Katarina, in akoravno je imel z junaškim švedskim kraljem Karolom XII. dosta posla, je vendar po vseh delih svojega prostranega carstva ustajnike pomiril. Tako je vkrotil Kazan (1703. l.), Astrahan (1704. l.) in zaporoške Kozake pod hetmanom Ivanom Štefanovičem Mazepo (1708. l.) (Konec prih.)

Oddel za slovstvo in umetnost.

Národno blago.

Orjaška igrača.

Bravši prvokrat „Orjaško igračo“ od Chamissona, spomnil sem se, da so mi doma že v mojih otroških letih sledeče pravili: „Na poštnih travnikih so enkrat kosci kosili, pa pride ajdovska deklica iz stare graščine, pobere kosce v predprt, jih nese domu in reče materi svoji: „Na

travnikih tam doli le pod graščino so črvi travo spodjedavali, pa sem jih pobrala, in sem prinesla.“ — „Dete, to niso črvi, to so kosci; kar nesi jih nazaj“, odgovori mati. Potem reče dati koscem en kruh, katerega pa niso mogli nesti sabo, ker je bil tako velik, da so ga celo z drogi težko na voz naložili.“

Tu bi imeli torej variacijo od Chamissona v znano balado porabljene pripovedke. Za razum-

ljenje moram pristaviti, da v ravno zapisani pripovedki omenjena „stara graščina“ je grad „Žovnek“ v Braslovški fari, v Savinjski dolini. „Žovnek“ imenuje ljudstvo to staro graščino in tudi novo, četrť ure od Braslovškega trga. Bivši mariborski profesor dr. Puff, ki se je mnogo pečal s Štajersko v vsakem, posebno pa v zgodovinskem in zemljepisnem obziru, meni, da se grad pravilno imenuje Sovnik (sova); v starejih pismih in knjigah se zove „Souneek“. „Sannegg“, kakor sedaj pišejo, je nekatere napotil misliti, da ima grad svoje ime od Savinje (Sann, prej neki Soune), ker bi bila nekdanj Savinja spodaj mimo grada tekla, kar pa ni lahko verjeti glede na obličje kraja. Sicer je pa znano, da so se poznej celjski grofi imenovali „Freie von Souneck“ in tudi v slovenskem slovstvu imenovan baron Ungnad, ob času Trubarja, se spravlja v zvezo s tem gradom.

Stari Žovnek (ali bolje: Žolnjek pisano, ker gotovo ima svoje ime po žolnah, katerih je obilo tukaj, kako bližnje Vransko ima ime po vranah), stoji na griču, ki je odraslek Dobrovlja, hribovja, katero se vleče od Vranskega do Mozirja. Tik pod gričem priteče po soteski Trnavca, potok, ki se pozneje izlije v Bolsko*), katera se izteka pri Št. Pavlu blizu grobeljskega mosta v Savinjo. Na vzhodni strani griča, na katerem Žovnek stoji, se začne ravnina, in na obeh straneh Trnavce, katera iz soteske prišedši po ravnini naprej teče, so oni travniki, kjer je „ajdovska deklica“ kosce v predprt pobrala in odnesla. Ker so bili ti travniki nekaj časa last poštarja na Vranskem, so dobili ime „poštni travniki“. Grof Bissingen-Nippenburg jih je spravil zopet v last Žovneške graščine.

Ljudstvo pripoveduje, da je v stari graščini dolgo bilo hranjeno rebro „ajdovskega moža“, razen tega ve, da je eden lastnikov prestopil k protestantovski veri (menda je Ungnad), da je v graščini bila katoliška in luterska kapela, da so imeli lastniki graščine pravico, sami denarje kovati, in da je še mnogo zlata in srebra v graščini zakopanega, da je bila v graščini enkrat „krvava greht“ (sodnija). Orgle, ki so sedaj v letuški cerkvi, braslovški podružnici, so neki iz kapele v stari graščini.

Sploh pa še živi v Savinjski dolini, posebno dalje v stran od „velike ceste“ marsikatera stara navada, vera in pripovedka. Še pravijo matere otrokom na sredpostno sredo, da na kapucinarskem mostu v Celji**) „Babo žagajo“, še 24. junija nij toliko sópraznik sv. Janeza Krstnika, kakor praznik Kresnika (boga solnčnega), še sedê ob rojstvu otrok za mizo Rojenice, in sodijo o sreči ali nesreči novorojenčevi, še imamo blizu Braslovč nek kot „Radigovje“.

O Braslovškem trgu pripoveduje ljudstvo, da

*) V tej vodi je bilo včasih mnogo vider (Fischotter) in ljudstvo pripoveduje, da so menihi v Zatičini imeli pravico do njih. „Tam so bili menihi, ki nijso leto in dan mesa jedli („cistercijenzarji.“)

**) Tudi na ptujskem mostu so do leta 1825 na sredpostno sredo „Babo žagali“. Vred.

so od kraja tam stale samo tri hiše: Legant, Moktanarjeva in Hojnikova hiša. Nek gospod Braslovič, ki je v stari graščini živel, je storil, da je okolo teh treh hiš nastal trg, kateri po njem ime „Braslovče“ nosi. Cerkev se je pa neki nekdanj imenovala „Pri materi Božji na jezeru“, kar kaže nekdanji vodnati svet te okolice. Morebiti živi tudi kaka pripovedka, ki pravi, da je Savinjska dolina na podoben način nastala, kakor po narodni pripovedki lavantinska dolina na Koroškem (glej moj spis v „Slov. Narodu“ št. 132 od 12. nov. 1871.) Lovre Baš.

Nikolaj Vasiljevič Gogol,

slaven, rusk pisatelj.

(Nadaljevanje.)

Kaže se prijatelja drzovite srčnosti, ki nij iz vsakdanjega života prozaiških nevednežev. To delo je polno čudovite obraznosti in tiste infernalne prijetnosti, katero ima Nemeec Hoffmann v svojih spisih. Tudi v „Plašči“ veje tista moč, le da v njem je vsaj nekoliko zadržana vsled obširnosti resničnega življenja, v „Podobščini“ pa je svobodnejša — in vsa osnova je členkovitejša, nego v drugih povestih. Za manj pa bi človek premišljal notranji stroj cele povesti in po svojem motrenji tako ali tako vrednost stavil jej, kajti ta počiva v nekem, kar je za mejo navadnega razuma; kdor bere to delo, treba mu je verujoče misli in odprtega srca. Tu je kmalu beseda o demoniškem uplivu posebnega obraza, kmalu o posebno naobraženih očeh, ki vse, kar se jim bliža, vleko — kakor v kakov čaralen krog ali gotovo pogubo. Razen fantastičnega spremstva po vsem delu je v njem tudi nekoliko tendenčnih, umetelnost zadevajočih olepšav, ktere celemu plodu dajo nekov poseben značaj. — Podobno oživljena je tudi povest „Nos“, če prav se bolj po komičnem torišči suče. To je — kakor kak za stavo bojujoč vzbuh preširne in vsakojako svobodne fantazije, ki jej kratko malo nij dosti do tega, kar je res ali ne res. Asesor Kovalov izgubi nos, da sam ne zna, kdê in kdaj. Zgodaj zjutraj se probudi, pa nosa nijma. Brivec ga najde v hlebu kruha in strahoma vrže v reko; zatekli ubežnik se v ekvipaži vozi po mestu, napósled pak na staro mesto sede svojemu asesorju. Človek ne bi ni veroval, da bi kedo pero omočil takovim čenčarijam na pozor, — nikakor ne bi mogel pritrđiti, da bi jih kdo mogel tako vredno ozaljšati in oživiti s takim leskom resničnih barv, kar je vendar-le Gogol učinil. A prav za tega delj je tako znamenit. — „Starosvetska šlehta“ nij nič drugega, nego jako kratek popis priprostega domačega življenja, — popis dveh starih maloruskih zakoncev na deželi — Afanasija Ivanoviča Tolstoguba in njegove soproge Pulherije, Ivanovne Tolstogubke; ali kako resnično in zanimljivo je vse naobraženo, brez vsakojake sile in brez kakovega besedoličja. To delo je dovršen zlog. Kakor bi pred nami stala oba, on in ona: Pulherija, kako se

suče po hiši in pleše po kuhinji, — kako skrbi za žitnico in jedilnico; Afanasij pa, kako malo po malo več a gnojišče in povprašuje: „Nu, Pulherija Ivanovna, nemara je že čas, da kaj zažijeva?“ In zdi se bralcu, da ju vidi, da mnogo let živita mirno in zadovoljno, napósled pa po Pulherijo pride smrt — in onemogli Afanasij Ivanovič oméni: „Spustite me v zemljo tako, da bodem ležal poleg njé.“

Ta sodba se popolnoma strinja z resnico, a pristavljamo še to, da je poštenega zavzetja vredna vlastitost takega duha, ki se je znal zamikati v različne kroge, pa je o vsakej priliki odličil se z novostjo, posebnostjo in izvirstostjo. Primerimo „Starosvetske šlehte“ tibi idiliški obraz s fantastičnimi „Zapiski blazna“, s to grozovito prikaznijo duševne bolezni, ki bralca vleče tako rekoč v blodnjavo, da mora mnogo premišljati, kedaj je oblaznelega uradnika zapustil razum in kdé se začinja njegova blaznost, pa nas vzorni umetelnik napolni sè zavzetjem, kako je tako igralno zmozel vse težave. A obé ti povesti primerimo s „Tarasom Bulbo“, ki nas vtaplja v čas vskipelpe moči in žive kozaške svobode, pa nas prevzame nenadna nasprotnost, sama živost, telesna zdravota, čilost, sama životna množnost in različnost, bogata s pomladno iskrostjo. Fantastika in realizem sta se čudovito bratila in sestrla v Gogolovih možganih; pa če pomislimo, kako je zmozel ta nasprotna življa in kako je obladal oba, gotovo ne moremo odgovoriti drugače, nego da s klasiško plastiko. A prav ta plastika je to, s čemer se posebno ponasajo „Mrtve duše.“ Kar je v njih važno oziroma na socialne razmere Ruske, to se kaže samo ob sebi, pa se tudi ne zamaknemo v premišljanje tega dela. Rodoljub naj ga sam vzame pred-se, pa naj sódi po svojej pameti. Le to mora človeka boleti, ker je Gogola smrt zasačila preje, nego je popolnoma dogotovil „Mrtve duše.“

O poslednjih dobah in zapuščenih Gogolovih spisih, nate, ljubi bratje Slovenci, še to-le vest: Gogol je 1852. leta umrl v hiši grofa Tolstega. Vse je zgrinjalo se — ter hitelo, da je še mrliča poslavitilo. Soba, kdér je ležalo truplo, polna je bila ljudij zmérom. Na 22. dan (15. marca) februarja meseca, v petek ob osmih zvečer, je bila odločena panihida (mrtvaške molitve) in da mrliča odnesó v vseučiliščno svetišče. Po odsluženej panihidi so prijatelji in sorodniki truplo na rokah zanesli v cerkev. Drugega dné ste bile dve panihidi, pri katerih je bilo neznanski veliko ljudstva. Na dan slovesnega pogreba: v nedeljo 24. dan februarja meseca (7. marca) je vse svetišče bilo polno národa, tudi krilec (portal) in ulice. Nad 4.000 ljudij je bilo vseh skupaj. Na glavi je rajnki imel lavorov venec, kdo ga je bil prinesel, tega nihče nij znal. H koncu vs. maše je prišel moskovski vojaški generalgubernator Arsenij Andrejevič Zakrevski. Vse čestništvo je bilo vladno oblečeno. Po sv. maši in po odpetih obredih so truplo na rokah odnesli profesorji: Granovski, Solovev, Kudrjavcev in drugi — in izročili na ulico národu. Mnogo jih je tekmovalo, kateri ga ponesó: odnesli so ga v samostan; nij jih plašil slab pot ni sneg do kolena, nij plašila jih daljava, kajti od vseučilišča do Danilovskega samostana je bilo dobrih pet vrst. Kočij je bila neizmerna vrsta . . . Tako smo poslednji pot počestili svojega velikega Gogola. . . . Po minulih šestih nedeljah so odpečatili njegov zaboj, kdér so našli nekoliko sešitkov različnih neznanih spisov, — pet oddelkov drugega dela „Mrtvih duš“ — in nekoliko drugih spisov. Stepanu Petroviču Ševirevu je naučna akademija odločila, naj sestavi rajnkemu životopis, zato je šel v poltavsko gubernijo, kjer se je Gogol bil narodil, in kjer so točas še živele Gogolova mati in njegove tri sestre. (Konec prih.)

Zmesice.

Draga dinja.

Ko je sultan Murad z svojo vojsko prišel do meje svojega kraljestva, da pobije svojega sovražnika, mu nasproti pride žalosten kmetič. Murad ga vpraša, zakaj da je tako žalosten, in kmetič mu odgovori: „Dosti skrbi sem imel za eno dinjo, da bi velika in lepa zrastle, in jo jaz prodati mogel, in kruha kupiti za svoje uboge ljudi; a neki stotnik iz vaše vojske mi jo je odnesel.“ Sultan obljubi zadostilo ubogemu kmetiču. Koj pokliče svoje častnike k sebi, in jim reče, da bi rad eno dinjo dobil, naj si velja, koliko goder. Nij dolgo trajalo, ko mu en stotnik dinjo ponudi. A kako se je prestrašil, ko ga je Sultan kmetiču predstavil in rekel: „Tukaj imaš roba, ker on, ki svojo čast omadežuje, ni vreden biti slobodni mož, stori z njim, kar hočeš.“ Kmetič se pri Sultanu zahvali in s stotnikom odide. Ko sta nekaj pota že daleč šla, začne stot-

nik barantati za svojo svobodo, in jo je dobil za 500 cekinov. Tako je kmetič svojo dinjo draže prodal, kakor si je kedaj mislil.

One gg. naročnike, ki še niso vse naročnine poslali, uljudno prosimo, naj to v kratkem storijo. Založništvo tega časopisa nij iskalo pri svojem podvzetji nobenega dobička; priča temu je, da je čestitim bralcem dajalo polovico več teksta, nego se je pri razpisani naročnine zavezalo, — a zgubitka ipak ne more trpeti, kar bi se zgodilo, ako bi se zaostala naročnina nébi vplačala. Naročnina naj se pošilja opravištvu „Zore“ v Mariboru Narodna tiskarna. Založništvo in opravištvu „Zore“.

Listnica. G. Rauš. Jan. v S. Vse je poravnano. — G. Grb. Iv., bog. v G. Ona petorica gg. naj se blagovoli javiti, ker ne vemo, kje so; račun je za 28 naročnikov pobotan. Vam pošljemo zaželeno. Zdravo! — G. Iv. Berb. v G. Vse plačano. — G. Ben. Jos. v Prestr. Koliko listov, nam pišite.